66
№ 59
Ф. Халитов.

بالار باقچه‌سندن №15

ی. س. کیزلەوی.

I

بر بالانڭ

یر حقنده

غی اویلری.

(فنی حکایه)

II

کوڭل آچقچی

(قزقلی حکایه‌لر)

III

طالستوی ئه‌کیه‌تلری

(تورلی حکایه‌لر)

برادران کریمفلر نشری.

КАЗАНЬ.
Тип. Т. Д. „Бр. Каримовы“.
1913

بالالر باقچه‌سندن №15

ى. س. كيزله‌وى.

I

بر بالانڭ

ير حقنده

غى اويلرى.

(فنى حكايه)

II

كوڭل آچقچى

(قزقلى حكايه‌لر)

III

طالستوى ئه‌كيه‌تلرى

(تورلى حكايه‌لر)

برادران كريمفلر نشرى.

بر بالانڭ

يير حققندەغى اويلرى

(فنی حکایه)

مېنم بيلك اوبچان وهر نرسەنی بلورگە طرشووەن ئۆی جماعتلری کولەلر و بعضا بیلك عجیسنوب دە قوبالر ایدی.

درستنلە مین بيلك اوبچان وهر نرسەنڭ سبب (نیك آلای ؟ نیك بولای ؟ نیلکەن ؟) لرن بلورگە طرشوچان ایدم. هم شول اویلاغان نرسەلرمنڭ سببلرن بلمیچە قالونی زور قصورچیلقدن صانار ، بلمیچە قالمی دە ایدم.

مین ئەنی ایلەن ئەنیمنڭ بردن بر بالالری بولدقمدن ، آلار مینی بیلك ایرکەلیلر وصوراغان اورنلرمە ییبەرەلر ایدی.

بر وقت مین ، ئەنی ایلە ئەنیمدن صوراب ، اورمان یانینە چەچەکلر جیبارغە کیتدم. اورمان یانندن بیلك کوب چەچەکلر جیبوب آرغاچ، یال ایتەرگە اوطوردم. آلای دەتیك طوروغە اوڭای سز .... موندە شولای ایتوب ، مینم بیلك

اویغان بولغان باشم اویلارغه ودنیانی کوروب طویمی طورغان کوزم قارارغه طوطوندی .

مین شولای اویلی ، اویلی ، کوکلمه هر سؤال کیلوب توشدی :

بیرنلڭ قریبی بار میکان ' یوق میکان؟ ـ مونه مین شول سؤالنلڭ جوابن اویلارغه طوطوندم .

جوابن نی قدر ئزلەب دە تابا آلماغاچ ، آخرنـده ، مأیوسانه ، ئۆیگه قایتوب کیتدم .

قایتقاچ ، نی اشلەرگه دیب طورغانـده ، ایسمه خلفه آبزی توشوب ، سؤالمنلڭ جوابن آناردن صورامق بولدم .

آشاب، اچوب ، خلفه آبزی یانینه کیتدم . بارسام ـ مکتبنلڭ ایشگی بیکلی . شونـدەغی برکشیدن خلفەنـلڭ قایدا ایکانن صورادم .

ـ خلفه آبزیلڭ اورمانغه یوروركه کیتدی ، قارانغی توشمیچه قایتا آلمام ، دیب سویلەدی ـ دیدی .

بوکشیدن بو سوزنی ایشتکاچ ، مین کوڭلسزلەنوبکنه قایتوب کیتدم .

حاضر مینم بـار مقصودم ـ کیچ بولدروب ، طـالڭ آطدروغنه ایدی .

قارانغی توشدی . مین‌ده یوقلارغه یاتدم . یاتقاچ ، همان‌ئه‌لیگی‌سؤال‌ایله‌ن باشمنی‌واتنا باشلادم: بیرنلڭ‌قریبی بار میکان، یوق میکان ؟ مین همان جواب طابا آلمیم .

بر مرتبه : بیرنلڭ قریبی بار - دیه‌رگه تلیم . دلیلم ایسه‌ئه‌بی سوبله‌گان‌سوزلرگنه بولدقدن، آناردن‌ده‌شیکله‌نه‌م.

قریبی یوق- دییه‌رگه‌ده تلیم. لکن اول‌وقتده طاغی برسؤال کیله : قریبی بولماغاچ اول نیمه‌دی بولا ؟

موند‌ه مین تون بوییغه یوقلامیچه شول ئویلار ایله‌ن صاتاشوب یاتدم. آخرنده طاڭ آللندنغنه یوقیغه‌کیتلـگان.

ایرته بله‌ن طوردم . قاراسام - ساعت طوقز بولغان . تیزگنه یووندم‌ده، آشامی، اچه‌ی، خلفه آبزی‌یانینه‌کیتدم.

باروب یتوب ، خلفه آبزینی کورگاچ ، تشکرلر ایتوب ، اوزمچه مشکل بولغان مسئله‌نی ئه‌یتمکچی بولدم .

خلفه آبزی نیك کیلدکمنی صوراغاچ، مین ده طوب طوغری : بیرنلڭ قریبی بار میکان ، یوق میکان؟ دیب صورارغه یاخشی‌سنمیچه شول طریقه سوزگه باشلادم :

- خلفه آبزی، سیندن برسوز صورارغه کیلدم، شونلڭ جوابن ئه‌یتوب بیره‌رورگه ممکن بولماسی ایکان ؟

- ممکن ، بیك ممکن .

ـ بزنلڭ پادشاه بیربنلڭ تگی یاغنده نه‌رسه؟

ـ باشقه پادشاه بیرلری .

ـ آلارنلڭ تگی یاغنده نرسه؟

ـ دیڭگزلر.

ـ آلارنلڭده تگی یاقلرنده نه‌رسه بار؟

ـ آلارنلڭ تگی یاغنده باشقه پادشـاه بیرلری . آلار کیلوب، با ٔادن بزنلڭ پادشاه بیرینه طوتاشالر.

ـ صوڭ بیرنلڭ قربیی یوقمنی؟

ـ ئه‌بیو، بیرنلڭ قربیی یوق .

مین خلفه آبزبـلـن بو سوزلرنی ایشـتکاچ، بر آز عجبله‌نوب طوردم ده، بولارن بلـگاچ، باشقه‌لرن اوزم‌ده ره‌تـله‌ره‌ن ـ دیب، خلفه آبزیغه رحمتلر اوقوب، چغوب کیتدم .

قایتقاچ، طاغی میڭا اوبلارغه اویلار چقدی ـ دیب بالضرور اوبلارغه طوطوندم: صوڭ بیرنلڭ قربیی بولماسه اول نیندی بولا؟

مونه بو سـؤالنلڭ جوابن ئزله‌ب، میڭا بیسك اوزاق باشمنی واتارغه طوغری کیلدی .

نیچه آطنالر شول کوینچه یوردم نی قدر اویلاسامده،
باشمنی واتسام ده ، جوابن طابا آلمادم .

مونه بر کون ئەتی بازاردن بر نیچه قاربوز آلوب
قایتوب ، ئوستەل ئوستینه قویغان . مین تیزگنه قاربوزلر
یانینه باردم . بارسام - کورەم‌که :

بر تاراقان زورغنه‌قاربوزنلڭ ئوستوندە یوری.تیزگنه
قاربوزنی قولمه آلـدم ده ، تاراقـانـنلڭ قاربوز ئوستنده
یورگانن خوشلانوب قاراب طورەق بولدم. صوکره‌تاراقاننی
قولم بلەن طوطدم‌ده ، قاربوزنلڭ نەق اورتاسندن ییبەردم.
تاراقانم ، بارا ، بارا ، یـاکادن شول مین ییبەرگان اورنغه
کیلوب چقدی . بر نیچه مرتبه ییبەروب قارادم . همان شول
ییبەرگان اورنمه چقا باردی .

مونه شول وقتده مین ده : ئەللە ییرده یومری میکان ؟
دیب ایسەبلەب آلدم. هم‌خلفه آبزی سوزینه کورەده یومری
بولورغه کیرەك، چونکه اول ئەیتدی: بزنلڭ پادشاه ییرندن،
بارا، بارا، همان شول بزنلڭ پادشاه ییرینه چقا - دیب . . .

حاضر اوزمچه برمشکل مسئلەم حل قیلنغان کبی، شادلغم
اچیمه صیماصلق درجەده بولدی .

بر آزدن مین قاربوزنی ییر فرضله‌ب، بر قاداق ایله‌ن صزوب، بیرلر، دیگـگرزلر یاصاغان‌بولدم. صوگره‌بر تاراقاننی یا گادن طوطدم‌ده ، بر بیلـگیلی اورندن ییبه‌ردم. تاراقانم بارا، بارا، دیگـگز صزغن‌ده ئوتوب، یا گادن‌اوق‌ییبه‌رگان اورنمه کیلوب چقدی .

مین: مونه ایدی سؤالمنگ جوابی حل قیلندی ـ دیب بیك شادلاندم، هم شول جوابقه اوزمچه مسلم‌ده بولدم.

مین بر- ایکی کون بو حقده هیچ نه‌رسه اویلامیچه‌غنه یوردم .

مونه بر وقت مینم کوگلمه شوشی سؤال توشدی:
ییر یومری بولسه ـ کشیلر، حیوانلر یغاورلر، صولار آغوب توشه‌رلر ایدی . نیك صوك بر‌ده صولار آغوب توشمی ، کشیلرده برده یغلمیلر؟

بو سؤال اوّلـگی جوابلرمنی ده جرح قیلا طورغـان بولدقدن، مونك‌ده‌جوابن ئزله‌مکچی‌بولدم. لـکن‌بر کچکنه‌گنه بالا موندی سؤالنگ جوابن نیچك تیزگنه بلسون.

مین شول اوی ایله‌ن ایکی آطنا قدرلی یوردم.

مونه بر کوننی ئوزمنگ یاراتقان اوینلرمدن بولغان « که‌غه‌ز آشاسندن مه‌قناطیس ایله اینه یورتو » اویونون

اوینارغه طوطونلم. بر آز، مەقناطیس ایلەاینەنی یورتکاچ، اینەنی آلوب قویسام ده، مەقناطیسنلڭ ئوزینەقاداق یابشتروب اوینی باشلادم. قاداقنی مەقناطیسنلڭ ئوستینە قویسام ده، هیچ آومی، آستینە قویسام ده هیچ یغلمی.

مونە شولای بر آز اویناغاچ، ئەلیگی: نیك صولڭ بیر یومری بولغاچ کشیلر یغلمی ، صولار آغوب توشمی؟ دیگان سؤالم خاطرمە کیلدی ده، تیزگنە : ئەللە جیرده ده، مەقناطیس کبی، قوۀ جاذبە بار میکان ! دیبە ایسەبلەدم.

مین نیقدرگنە ایسەبلەسەم ده، شوکار باشقە جواب تابا آلماغانلقمدن، کوکلمنی شول جوابقە بردرجە قرارلاندردم.

هم: بیر، مەقناطیس کبی، ئوزینە فقط تیمرنیگنە تارتمی، بلکە کشی وصولارنی ده تارتا ایکان دیبە ایسەبلەدم.

شولای بر نیچە کونلر یورگاننلڭ صوڭنده کوکلمە دخی شوشی سؤال توشدی:

بیر یومری بولغاچ ، البتە ، آنلڭ آستنده ده کشیلر بولورغە کیرەك، شولای بولسە آنده کوك ده بولورغە کیرەك. صوڭ درستنده آنده کوك بار میکان؟

مین مونلڭ جوابن نی قدرگنە ئزلەسەم ده تابا آلمادم. هم اوزمنلڭ تابا آلمایاچغمە مسلم ده بولدم.

چونکه. بو سۋالنىڭ جوابىن تاپارغه یا كه بیك كوپ اوقوغان کشی بولورغه کیرەك. مین ایسه بولارنىڭ برسندن ده توگل ـ دییه ایسەبلەدم.

شونلقدن میکا، بو سۋالنىڭ جوابىن هم اوتکانده‌گی سۋاللرمه اوزمگه بیرگان جوابلرنىڭ درستلگن، توگللگن صورارغه، خلفه آبزی یانینه بارورغه طوغری کیلدی.

ایرته‌گیسن مین خلفه‌آبزی یانینه باردم.

نیك کیلدکمنی صوراغاچ، مین:

ـ برەر سورنىڭ جوابىن صورارغه کیلگان ایدم، ئه‌یتوب بیبه‌رورگه ممکن بولماسمی ایكان؟ ـ دیدم. اول‌ده:

ـ باركالله، تحسین، آفرین ـ دییوب، مراجعت قیلاچق سۋاللرمنی اوتندی.

ـ خلفه آبزی، یىر یومری‌مونی؟

ـ ئه‌یيو، یومری.

ـ صوڭ یيرنىڭ آستنده‌ده کشیلر بارمونی؟

ـ ئه‌یيو، بار.

ـ آلار صوڭ نیچك آستقه تاپا یغلوب توشمیلر؟

ـ سین مه‌قناطیسنىڭ تیمرلرنی اوزینه تارتقانن کورگانڭ

بارمی؟ ـ شونك كبی ییرده اوزینه، تیمرلرلیگنه توگل، صو هم حیوانلرنیده تارتادر.

ـ آسمانده كشیلر بولغاچ، آنده‌ده صولك كوك بارمی؟

ـ ئه‌ییر، آنده‌ده كوك بار.

مین، خلفه آپه‌زیدن بو سوزلرنی ایشتكاچ، بیك شادلانوب، قایتوب كیتدم. چونكه اوزاوزمه‌بیرگان جوابلارم‌ده طوغری بولدی، اوزم‌بلمه‌گان سؤالنك جوابن‌ده بلدم.

مین‌قایتقان وقتده ئه‌تی شهرگه كیته‌رگه حاضرله‌نه ایدی. مین ئه‌تی یانینه بارغاچ، ئه‌تی:

ـ اوغلم، سیگا شهردن نه‌رسه آلوب‌قایتیم، دیدی.

مین بر آز ایسه‌پله‌ب طورغاچ:

ـ ئه‌تی، ممكن‌بولسه، میگا بر یومری مه‌قناطیس تیمری آلوب قایت هم آننك یب ملا‌ن به‌یله‌ب قریارلق كچكنه‌گنه قاداق كیسه‌گی‌ده بولسون ایدی ـ دیدم.

ئه‌تی‌ده:

ـ بارار اوغلم ـ دیهوب، شهرگه صدردی.

بر نیچه كوندن صولك ئه‌تی شهردن قایتدی. میگاده یومری‌مه‌قناطیس تیمری آلوب قایتقان مین بیك شادلاندم.

مین مەقناطیسنی یب بلەن بەیلەب بر اورنغە آصوب قویدم هم بر نیچە دانە کچکنەگنە قاداق کیسەکلری آلوب، شولارنی مەقناطیسقە یابشتروب بومری مەقناطیسنی ییر طوبی فرضلاب، واققنە قاداقلرنی کشیلر، حیوانلر فرضلاب،

ـ مونە آلار شولای یغلوب توشمیلر ایکان دیەایسەبلەب اوطوردم.

شول کوینچە مین بیك کوب کونلر اوینادم. کوگلمە هیچ بر اوی فلان توشمەدی.

مونە بر وقت شونك بلەن اویناغاندە، مەقناطیسنی بەیلەگان یبکە کوزم توشوب.

ـ بو مەقناطیس یب بلەن آصلوب طورادە ییردە شولای آرقان فلان بلەن آصلنوب طورا میکان ئەللە؟ ـ

دیگان سؤال کوگلمە کیلوب، مینی خیال وفرض دریاسینە صالدی. مین بر آزدن، ایسەبلی، ایسەبلی اورمان یانینە کیتدم. ییرگە اوطوروب، کوککە تابا قاراب طورام. مونە، بولوطلرنك نیچك یغلوب توشمی طورغانلقلری خاطرگە کیلدی.

مین: ـ بو اویم بابامنی سؤالمە جواب بولا، دییوب ایسەبلەسەمدە، تاغی:

- بولوط بیت اول جیکل نەرسە، شونلقدن یغلوب توشمەمەدە، توشمەس، امابیرآیسە طوپراق، تاو، تاش کبی نەرسەلردن مرکب بولغقدن آور نرسە؛ شولای بولسە، بیر بلەن بولوطلارنی چاعشدروب قارارغە بردە طوری کیلمی دیگان سوز کوکلمە توشوب، تاغن‌دە خیال دریاسینە چومدم.

مین نی قدرگنە مونلك جوابن ئزلەسم‌دە، تابام آلمادم. آخرندە بالضرور خلفە آبزی یانینە باررغە طوغری کیلدی. باردم. سوز شول طریقە باشلاندی:

- خلفە آبزی؛ سیذی بیك مشغول‌دمدە آخرسی؛ ممکن بولسە، تاغی برەر سؤالمنك جوابن ئەیتوب بیبەرسەنە!

- بیك، بیك! اگر بلە آلماغان نرسەلرك بولسە، هر وقت‌ەمینم یانمە کیل، مین اوزم بلگانلر نی ئەیتوب بیبەررمن.

- خلفە آبزی، بیرنلك آستندەدە، ئوستوندەدە کوك بولوب، بیر اورتادەغنە بولغاچ، بیر اوزی نیچك توشوب کیتمی؟ ئەللە اول بر بر نرسە بر لەن برەر اورنغە آصلوب قویلغانمی؟

- یوق، بر نرسە بلەن‌دە آصولماعان. فقط هر نرسەدە قوة جاذبەلر (اوزینەتابا تارطوب طوررو کوچی) ولغان کبك، قویاش‌دەدە اول قوة بار. شونلك اوچون قویاش بیرنی توشورمیچە تارطوب طوررا

– قریاش نیلك صولکاً بیرنی اوزیامینه تارطوب کیتورمی؟
بیر بیت کشیلرنی، حیوانلرنی اوزیانینه تارطوب کیتوره.
– بیر شەیلەنه طورا. شونلقدن قویاش آنی اوز یانیغه تارطوب کیتوره آلمی.

مونه: بر تاشقه یپ بەیلەب، شونی قولنگ دلەن نی قدرگنه شەیلەندرسەڭده، قولگه یاقن کیلمی. شونڭ کبی بیرده قویاش تیرەسندن شەیلەنگانلگدن، قویاشقه یاقن کیلمی.

* *

مین خلفه آبزیدن بوسوزلرنی ایشتکاچ، شادلانوب، اویگه قایتدم.
کیچ ده بولغان ایدی. مین ده یوقلارغه یاتدم. هم اللهغه تشکرلر قیلوب بو اویلارمدن شرشی نتیجەلر طودی دییوب ایسه‌یلەدم:
١) بیرنڭ قربی یوق.
٢) بیر یومری.
٣) بیرنی کوك چورناب آلغان.
٤) بیر اوزینه هرنرسەنی جذب قیلغان کبی، قریاش ده بیرنی جذب قیلا.

صولکاً.

قربۀ کیزلەو. ١٩١١ سنه ١٥ آوگوست.

کوڭل آچقچی

قزقلی حکایه‌لر.

۱) امینه طوتاش، ۲) سحرچی خاتون، ۳) قرق طارطماتوبی.

امینه طوتاش.

ئه‌ق طاڭ آتقانده، آول یکتلرینڭ گارمون ولەن تفتیله‌ر کوین تیڭلاب کیتولرینه، امینه طوتاش‌ده طاتلی یوقوسندن اویاندی.

اول اویانغان وقتده بولمه‌سنده‌گی اوطی. گویا:

— «سین بیت ماضر ئوگی آناقرلنده، سیڭا حریت، ایرك یوق. سینڭ هیچ نرسه ده اختیارڭ یوق، سین ماضر امینه توگل!» دیگان توسلی بیك موڭ ره‌وشده‌گنه یانوب طورا ایدی.

طاڭ وقتلرنده مونده ملی کوینڭ بیك موڭلی وکوڭلنڭ ئه‌له نیندی ییرلرنده‌گی نورلی - نورلی طویغولرنی اویاتور ره‌وشده، گارمون تللری آراسندن

یا گغراب چغووی، امینه طوتاشنی ده اثرله‌ندردی ، اول ده، ایرکلی - ایرکسز ، ته‌ره‌زه‌سن آچوب طـگلارغه طوطوندی .

بو وقتده گارمونچی یگتلر براغراق کیتمکان بولسه‌لرده ، گارمون طاوشی، براقدن، طاغی مرگلیراق ایشتله ایدی.

موندی سکونت وموندی طن وقتده براقدن موگلی ره‌وشده ایشتلـگان گارمون طاوشی هرکمنی طاتلی- طاتلی خیال دریـاسینه چومدرغان کبی ، امینه طوتاشنی ده بوش قالدرمادی ، آنی ده خیال دیگـگزینه باتردی .

بـو وقتده ، امینه طوتاشنڭ ایسـیمه ، قلت ایتوب ، ئه‌نکه‌سینڭ آوروب یاتقان مـای توشـی‌ده ، بر اسیلی وبرده صوروقلی بولوب کیتدی . ئه‌نکه‌سینڭ موندی کوبنچ صوررتده آوروب یاتووی امینه طوتاشنڭ خاطرینه‌توشکاچ، اول، توزه‌لمیچه، بر-ابکی‌دانه انجی بورتگی کبی یه‌شلرن قویدی .

شوندن صوڭ اول ، ته‌ره‌زه توبنده بایتاققنه اویلاب اوطوردی‌ده، گارمون طاوشی‌ده ایشتلمی‌باشلاغاچ، ته‌ره‌زه‌سن یابوب ، اورنیغه یاتدی .

امینه طوتاش، یاتغاچ، اوزون-اوزون اویلر اویلارغه طوطوندی :

اول ، کچکله چاغنده ، جای کونی ، اوزینڭ دوست
قزلری بلەن اورمان یانینه، چەچەکلر جییارغه باروون؛ آندن
بیك کوب چەچەکلر جییوب قایتقاچ ، آرادن ا ـڭ ماتور
چەچەکلرنی صایلاب خەسیتەلر یاصاون ؛ قالغان چەچەکلرن
شیشەلرغه طوطوروب ، تەرەزە توبینه قویوون ؛ قش کونی
استاذبیکه آبستای‌غه سبققه باردون ؛ آنده آبستاینڭ
آلدینه‌تزله‌نوب،قچقروب‌ـ‌قچقروب: «کلمة طیبة»نی ایچکله‌ون؛
اوزینڭ، سبقلرن بیك یاخشی بلوون؛ هرکشیدن تحسین،
آفرینلر آلدون ؛ آبستایلردن قایتقاچ ، سبقن ئەتکەسینه
طـکلاطوب قاراون ؛ ئەتکەسینڭ ده ، ئەنیسینه قاراب :
«ئەنیسی، قزمز بیك جەبلاش کورنه، اللهنصیب ایتسه،برەر
یلدن صوڭ اوقورغه، شهرگه ییبەرورمز» دیگان سوزینه بیك
شادلانوون ؛ اوزینڭ دوست قزلرینه : «ئەنی مینی برەر
یلدن صوڭ اوقورغه‌شهرگه‌ییبەره» دیب‌سویله‌ون اویلی‌ایدی.
هم : برەر یلدن صوڭ شهرگه باروب ، ئەتکەسینڭ
آغاسینڭ قزلری ایله معلمه خانم یانینه سبققه یوروون ؛
مونده، آولده اسملری‌ده ایشتلمه‌گان تاریخ ، جغرافیه کبی
درسلرنی اوقوون؛ معلمه‌خانمنڭ‌ده بیك‌طرشوب،اوقوتوون؛
بیك طرشوب ، ئەلله نیندی قول‌هنرلری اویره‌توون ؛ یاز

کونی امتحان بیروب ، بوتـاللی شهادت نامه‌لر آلوب ، آولغه قایتقاچ، آلارنی ئه‌نکه‌لرینه کورسه‌تورون؛ هم ایکنچی اوچونچی یللرده ده شهرگه بارروون – اویلی ایدی .

بو وقتده بر آز یاقترا باشلاغانلقدن ، امینه طرتاش ته‌ره‌زه‌سینڭ به‌رده‌سن کوته‌روب قویوب اورنینه یاتدی.

اول، همان شول اویلردن بوشانا آلمی ایدی . تاغن اویلارغه طرطوندی :

اول ، دورتنچی یلنی شهرگه بـارغاچ ، آغاسـینڭ : « ئه‌نکه‌ی آوری ، ئه‌یده ، سینی آلورغه کیلدم » دیب ، آلوب کیتوون؛ قایتوب ئویگه کرگاچ، ئه‌نکه‌سینڭ توشه‌کده یاطوون کورروون ؛ یانینه باروب : – « ئه‌نی ، ایسه‌نمی ؟ » دییووینه قارشی ، ئه‌نکه‌سینڭ : – « قزم ، حالم بیك آور شول ! » دییوون ؛ بر ایکی کوندن صوڭ ئه‌نکه‌سینڭ وفات بولروون ؛ وفـات بولودن بر آزغنه ئلك اوزن یه‌شـروب : « قزم ! مین ئوله‌من ، میندن بخیل بول ، آقتق صولولرم بیتدی ، موندن صوڭ مین بولمام ؛ سین ده ، قزم ، ئوگی آناقولی آستنده قالورسڭ، آناردن سیڭا، مینم تربیه‌م کبی تربیه بولماس ، خوش ، قزم ، خوش ! ! » دییوون؛ حاضرنڭ

شول کونلرنڭ کیلوب بیتوون - اوبلی وکوزندن قانلی یەش توکه ایدی . . . .

بووقتده مؤذن افندینڭ کوکره گدن یا کٔغراب چققان ادان طاوشی ده امینه طوتاشنڭ جلاوینه سبب بولدی . خصوصا غایت درجه ده موڭلی ایشتلگان «الصلوة خیر من النوم !» دیگان سوزی وقتنده اوکسوب - ئوکسوب جلی ایدی .

بر آزدن صوڭ آتاسینڭ نمازغه کیتکان طاوشی ایشتلدی . . . .

اول نمازدن قایتدی، قریاشده چقدی ، امینه طوتاش ایسه همان جلاونده ایدی . مونه بر وقت بولمه ایشگن آچوب ، ئوزگی ئەنکەسی کردی ده ، بیك آچولی رەوشدەگنه :

- نیشلەب یاتاسڭ ، طور ! آتاڭ ده کوبدن قایتدی ، بار تیزرەك اشکلی قارا ، ئوگی بوزاو ! - دیب ئەیتوب کیتدی .

امینه طوتاشقه بو سوزلر یەشن کبی تأثیر قیلدی. اول، موندی مسقللاب ئەیتلگان سوزلرنی ایشتکاچ تاغی کوڭلی طولوب بیتی ایله منلرگه قابلاندی ده، قانلی یەشن توکەرگه طوطوندی واچندنگنه شرشی شعرلرنی اوقی ایدی:

قدرلی ترسه دنیاده ـ ایرکلك:

ایرکلکده طنچ یه‌شه‌و ـ ترکلك،
ایرکلك، صبرلق هم ثباتلق،
ماتورلق، هم گوزه‌للك، هم کورکلك.
آتام قولدر مینم ثوکی آناغه،
شونلك چون یوق ایرکلك بوبالاغه،
اوقوندرمی مینی حاضر آولده،
بیبه‌رو قایا ایندی اول قالاغه.
تیبوش یابشورغه میکا حاضرده
کیره‌ك نیندی بولسه‌ده، بر سببکه.
یالبارامن مین اول الله احدکه
بیتشور فقط اولغنه مددکه.

سحرچی خاتون (روسچه‌دن)

اوتکان زمانلرنك برنده بو دنیاده ایکی قزی ایله بر طول خاتون ترکالك ایتکان.

زور قزی همه نرسه‌سنده آناسیغه اوخشاغان بولغان، که برن برسندن هیچ ده آیرورلق ده بولماغان.

آناسی ایله زور قزی بیك متکبره و بی حساب ایله‌مسر بولغانلر. اما کچکنه قرلری شول قدر کچیلککلی وشول قدر ماذور بولغان، که اول زمانده آنك تیکی ده بولماغان بیلمگیلی، هر کم اوزینه اوخشاغاننیغنه سویه. شونك کبی، آنالری ده فقط زورقزنغنه یاراتوب، کچیسینه التفات ده ایتمه‌گان: اول مسکینه‌نی اوزلری ایله برگه آشاتماغان، برگه اچوره‌گان، فقط، هیچ یال ایتدرمیچه اشله‌تکانگنه. اول بیچاره هر کوننی ایکی مرتبه، اوچ چاقرم یراقلقده بولغان، کیرله‌وکه، صو آلورغه، بارورغه تیبوشلی بولغان.

قز شولای بر وقتنی، صو آلورغه کیتکان. بارغاچ، بو قز یانیغه برناچارغنه کیمیلی خاتون کیلوب صواچه‌رگه صوراغان. قز ایسه:

ـ باش ئوستی‌ئه‌بکه‌یم ـ دیبوب، چیشمه‌دن بیك صاففنه صو آلوب، بوخاتونغی اچورگان. خاتون، اچوب بتورگاچ، بوقزغه قاراب ئه‌یتکان:

ـ قزم، سین شوندی ماتور، شوندی ایزگی، شوندی ادبلی ایکانسلك، مین سینلك کبیدی هیچ قایده کورگانم یوق. سینلك بو حدمتلك اوچون مین سینی نی ایله بوله‌کله‌رگه‌ده بامیم. نرسه‌گه‌ده بیرسه‌م‌ده آز بولور توسلی. آلای‌ده، موند، به‌بکه‌م، میندن سیکا بولك شول: سینلك، سویله‌شکان وقتلك، آوزکدن هر سوز سانئچه، ماتور چه‌چه‌کلر، یا که قیمتلی تاشلر توشه‌ر. (بو خاتون سحرچی بولغان).

قز چیشمه‌دن صو آلوب قایتقاچ، آناسی، ایراق طورغانلغی اوچون، اورشورغه طوطونغان. قز ایسه:

ـ عفو ایت، ئه‌نکه‌یم، عیب میننده ـ دیبوب ئه‌یتورگه ئولگورمه‌گان، آوزندن ایکی‌دانه ماتور چه‌چه‌ك، ایکی‌دانه انجی، بر دانه ئری برلییانت کیلوب توشکان.

آناسی موگار عجبله‌نه قالغان.

ـ نرسه‌لر بولار؟ بو نی حالك؟... آوزکدن انجیلر برلییانتلر توشه تورگلمی؟... قایدن آلدك بولارنی، قیمتلی

قزچغم ؟ (آنآسینك بو قزغه اوّل مرتبه قیمتلی قزچغم » دییووی بولغان).

قز ایسه چیشمه یاننده نیلر بولغانون، یعنی ساحره خاتون بله‌ن بولغان واقعه‌نلك بارسون سویله‌ب بیره.

آناسی اوُلی قزن‌ده صوغه بیبه‌رورگه اویلی.

ـ قزم، قزم، کیل ئه‌لی، قاراچی سکاسکه‌دلکی آوزلدن نیندی قیمتلی تاشلر توشه. تله‌سه‌ك سینلك آوزکدن‌ده توشه‌رلر، فقط چیشمه‌گه صوغه باروب، ناچار کیملی خاتونغه کورگاچ، صوغنه اچرورگه کیره‌ك ـ دی .

قارت قز باش تارتا :

ـ کیره‌گی بار میکا صوغه بارونلك ! ـ دی

آناسی قارت قزنی تیرگه‌رگه طوطونا :

ـ حاضرگی مینوتده،دی ، صوغه کیت، کوب سویله‌ب طورما!

قز، ارلدی، ارلدی، ایلك یاخشی کیملرن کییوب، ایلك یاخشی کوموش صاوتنی آلوب، صوغه کیته.

چیشمه‌یانینه‌بارغاچ، مونلك یانینه بیك یاخشی کیملی بر خاتون کیلوب، صو اچروون اوتنه.

قز، بیك زورلقلی بولغانلقدن، مونلك اوتنچن رد قیلا:

ـ مین موندە شوندی باەشی کییملر کییوب، شوندی کمرش صاوتلر آلوب ، سینی صو اچرورگە کیلمەدم، اگر صو اچەسلڭ کیلسە ئەنە چیشمەدن اوزڭ آغزوب اچ ـ دی.

خاتون موگار قارشی دییە:

ـ سین شوندی سویکمسز، شوندی ادبسز ایکانسلڭ ، مین سینلڭ کبینی هیچ قایدە کورگانم یوق. سینی بو ادبسزلگلڭ اوچون مین شرنلڭ ایلە بولەکلیم: سویلەشکان وقتکدە، سینلڭ آوزکدن هر سوزسانلچە، ئەلله نیندی باقا، یلان ونورلی نورلی حشرانلر توشەر.

قز صودن قایتوب بیتکاچ، ئەنکەسی:

ـ نرسە بولدی، قزم؟ دییوب صوری.

قز:

ـ نرسە بولسون دییوب‌ئەیتورگە ئولگورمی، آوزندن نورلی حشراتلر توشە،

ئەنکەسی مونی کوروب قورقا

ـ آ..آ. آ..آ نرسە اول؟... نیندی یلانلر؟..

بو طرغریدە سینلڭ سگلڭ عیبلی، از، اول دییوب، کچکلە قزن قینارغە طوطونا.

قز ایسه نیچك جیتدی آلای قوتلوب ، یاقتلاغی اورمانغه قاچا.

شولوق کوننی کارول اوغلی آوغه چقفان ایکان. آون قایتقانده، یولی ، اتفاقیغنه ، شوشی اورمانغه طوری کیله. اورمان یانینه کیلگاچ، تگی قزنك یلاب اوطورغانن کوروب، نی سببدن مونده کیلگان ونیلکدن یلاب اوطروون صوری.

قز ایسه:

ـ افندم ! شوبده ئه نکه ی هیچ عیبم بولماغانی حالده قینارغه طوطونغان ایدی، مین نیچك بیتدی آلای قوتلوب مونده کیلدم . . . دی. بووقتده قزنك آورنمن برلیبانت وانجیلر توشه .

کارول اوغلی بو قزنك آورندن برلیبانت وانجیلر توشکانون کورگاچ، نیلکدن آلای ایکانون صوری.

قز ما وقعنی سویله‌ب بیره .

کارول اوغلی بو قزنی یاراتوب ، اوزینك یورطینه آلدراده، بیك زور طوی تاماشا یاصاب نکاحلانا.

زور قزده، آناسی قیناب چغارغانلقدن، اورمانغه قاچا. لکن بیچاره قز اوزینه قایاده بخت تابا آلمیچه، شونده، اورمانده وفات بولا.

صوك.

قرق تارطما توبی.

حسامی آغای بازارده اچ آورتدرا طورغان نرسەلر بلەن ماناشیچە، فقط بیش بوطیلقە صراغنە اچکان‌بولسەدە، نیلـکدندر، بازاردن آنڭ اچی آورتوبراق قایتدی.

قایتقاندە اول بیك کوڭلسز ایدی: چرایی کیتکان، توسی‌آق، اوزندە برتورلی ایسەنسزلك حس قیلا ایدی.

اول، قایتقاچ، اوزینڭ آططوواررلق‌رەتی بولماسلغن بلوب، خاتونی نسیمە آبصطایغە طوواروورغە قرشدی دە، اوزی اوبینە کروب کیتدی.

تویدە دونی، ئەنکەسی سعیب ئەبی قارشی آلدی. اول، ئەنکەسینە اوزینڭ اچی آورطوون سویلەگاچ، بولمە برینمن بر یاصطق آلوب، ایدەنگە صالدی دە، شوندە آودی.

اول ایدەنمە یاتا... اما بیك اوونا:

— او اچم، او اچم.... — دی.

خاتونی‌ده آطلی طوواروب کره. ئه‌سامی آغای‌همان آوری ، همان یاتا .

بولار اۉلده حسامی آغاینڭ آورووینه چنلاب اهمیت بیرمه‌سه‌لرده ، حاضر بیك اچلری پوشا باشلادی .

ئه‌نکه‌لی ، کیلوناِلی :

– ای خدایم! ئولمه‌سه‌گنه یارارایدی؟–دی باشلادیلر.

حسامی آبزینڭ آورو خبری بوتون آولغه طارالدی.

همه کشی شونی سویلیلر :

– حسامی آبزی آوری، دی .

– نرسه بلن ؟

– اچی آورتا ، دی .

بو سوزگه بر ایشیلری :

– چه ! بر نرسه بولماس ئه‌لی ، بازارده صرانی کوبره‌ك اچوب قایتقاندر–دیسه‌لرده، بعضیلری ایرته بلن‌نگنه‌ایسه‌ن بولغان بر کشینڭ حاضر توشه‌کده یاطووینه بیك عجبسنه‌لر ایدی .

نیچك بولسه ده بولسون ، حسامی آغای همان آوری بیت !

سحیب ئه‌بی بلن نسیمه آبستای بیك خفاده‌طورالر.

آلار ایندی، ئوشکور تور اوچون،ملاباباینی (کیزله وایشانن) ده آلورغه بیبه‌رگانلر ایدی ، لکن، نیشله‌یدر، کیلمی ئه‌لی.

ئه . . . . مونه کیلدی . . . ملا بابای کیلدی . . . . طورگز!

ئوبده‌گی کشیلر بارده طوروب ، خاتونلری پوچماققه قاچا ، ایرلری تورده قالالر.

ملابابای کروب، ئویدگی ایرلرهم سحیب ئه‌بی اله‌ن ایسه‌نالك صاواق صوراشوب، مسامی آغای یانینه باروب اوطورا .

اول، اوطوروب، بیك اوزاققنه بر دعا قیلاده، مسامی آغاینك نیچك آورغانون صوراشوب ، «بیدی یس» بله‌ن اوشکورورگه طوطونا .

ازباده هیچ تاوش ، طن برق . فقط ملا بابای‌نك جیمرك بوغازنه‌ن واطلوب چققان یس تاوشیغنه.

بووقتده؛ طشقی یاقلاغی نه‌ره‌زه‌دن، قرق تارطماچینك:

ـ شارآ ا بارا آ ، شاقما آ آرا ، یه‌شل جا آ آرا ، قانفا. آ آر آ آ ـ دییوب ققرغان تاوشیغنه طنلقنی بوزا .

نسیمه آبصتاینك، موندی وقتده بیمازالاب بورگانلگی اوچون، قرق تارطماچیغه بیك آچووی کیله. لکن نیشله‌سون؟ـ

آنی ئلوب آلوب، سلکوب صالورایدی، موللا بار! آلایده بوچماق تەرەزندن باشن طغوب.

ـ ئەی پچاق کرسەنە! موندی وقتدە نیندی یەشل جارا آلسونلر ؟. . . . دیبوب آچوون قایتارا . سحیب ئەبی بو وقتدە، کوکلینە براونوتولغان نرسەسی کیلوب توشکان‌کبك، بر ئهلدەب آلادە :

ـ سین کیلون آلای دیمە ئەلی ، بار ئەلی شول قرق تارطماچینی بیبەرمە . بزنك ئەبی آورولرغە « قرق تارطما توبی» بیك فایدالی دیب ئەیتە طورغان ایدی. بار شوناردن بر تینلك « قرق تارطما توبی » آلوب کر. تویوب ایزوب، مسامیغە اچرورمز؛ اول شونك بلەنگنە ترلسە، ترلور ـ دی.

سحیب ئەبینك بوسوزن ملا بابای ده بیك تقریە قیلا:

ـ ئەیبو، سحیب ئەبی ، «کتاب»ده «قرق تارطما توبی» بیتمش تورلی صرخاوغە دوا دیگان . آلوب کروب، ایزوب اچرورگە کیرەك. شونك بلەن، انشاء الله ترلور ـ دی

نسیمە آبستای بیچ تیشگندن بر تینلك آقچە آلادە، قرق تارطماچیدن « قرق تارطما توبی » آتالا طورغان: قەلەنفر، تش قارا، بادیان ، آچو تاش ، یەشل جارا، قانفارا کبی

بایتاق تورلی نرسه‌لرنی آلوب کروب، بارن برگه تویه‌ده، مرغه ایزوب ملا بابایغه بیره

موللا بابای بوصونی نوکروگی‌ایله‌ن بر آز بلغوراطوب، حسامی آبزیغه اچره.

بونرسه‌نی اچکاچ، حسامی آغاینك اچی تاغی قوّتلیره‌ك آورتا باشلی، اول تاغن کوچلیره‌ك اوخلدارغه طوطونا.

نهایت بر آز وقتدن صوك، بوتون تن-ی آغازوب، تلدن‌ده قالا.

خلق هه‌سی قایغوده . . . .

موللابابای مونی کوروب، حسامی آغایغه‌ایمان ئه‌یتدرگه قوشوب، اوزی یس اوقورغه طوطونا.

موللا یس‌نك بر ایکی آیتن‌اوقوغاچ اوق حسامی آبزی:

– اوخ ، اوخ، الله !–

دییوب جان بیره.

ازباده‌غی بوتون خلق، موللا آرطه‌دن، جلی، جلی انا لله . . . . . اوقیلر . . . . . .

حسامی آغای ئولدی . . . . . اول ئولدی. اما نرسه‌دن ئولگانون بلمه‌دیلر.

فقط بر‌ەر آطنەدن صوڭ، نسیمە آبستای «قرق تارطما توبی» آراسندە میشایاق کبی بر آق نرسە بولغانین ئەیتە.

شوندن صوڭغنە برتون حلق مسامی آغاینڭ نرسەدن ئولگانون بلە.

صوڭ.

قریهٔ کیزلەو ، دیکابر ۳۰، ۱۹۱۲ سنه.

طولستوی ئه‌کیه‌تلری:

۱) پادشاه هم کولمه‌ك ۲) بوری هم کشی ۳) آرسلان، بوری، تولکی ۴) پادشاهنك یاشکا کییمی ۵) سیکرو ۶) نه‌زك جبلر ۷) آرسلان، آیو هم تولکی.

I

پادشاه هم کولمه‌ك.

بر پادشاه، بیك قاطی آوری باشلاغاچ،

ـ مینی دارولاب ترگزگان کشیگه یارطی پادشاه‌لغمنی بیره‌م ـ دییه وعده قویا.

بلکلی کشیلر، پادشاهنك آورغانون بلگاچ، دیچك ترلدرو طوغرسنده کیکاش ایته باشلیلر. اما هیچ کم دله آلمی. فقط بر حکیمگنه:

ـ پادشاهنی ترلدروب بولاـ دی. اول:

ـ پادشاهنی ترلدرو اوچون، هیچ قایغوسی بولماغان بر کشینك کولمه‌گن صالدروب آلوب، پادشاهغه کیگرورگه کیره‌ك، شوندن صوك اول ترلور ـ دی.

پادشاه، حکیمدن بو سوزنی ایشتکاچ، اوز مملکتینه، بختلی کشیلرنی ئزله‌رگه، چغارا. اما ئزله‌وچیلر مونده‌ی کشینی هیچ تابا آلمیلر: هیچ بر اوز طورمشندن رضا بولغان کشی بولماغان بولا. بر ایشی کشی بای بولا، لکن آوری، بر ایشیسی ایسه‌ن، لکن یارلی، بر ایشیسی بای‌ده، سلامت‌ده، لکن خاتونی ناچار، بر ایشیسینڭ بالالری یاخشی توگل.

الحاصل ـ طورمشندن رضا بولغان هیچ کم‌یوق، بارده، نرسه‌دن بولسه ده، زارلانالر.

مونه بر وقت پادشاهنڭ اوغلی، بر کچکنه‌گنه ازبا یانندن ئوتوب بارغانده، شول ازبا اچنده برەونڭ سویله‌گانن ایشته:

ـ مونه، الله‌غه شکر، اشله‌دم‌ده، آشادم‌ده، حاضر اینده‌ی یوقلارغه یاتام، میڭا شوندن باشقه نرسه کیره‌ك اینده‌ی، میندن‌ده اورازلی(*) کم بار!؟.

شاهزاده مونده‌ی بختلی کشینی تابقاچ، شادلانادە، اوزینڭ خدمتکارلرینه بو کشینڭ کرلمه‌گن صالدروب

(*) اوراز ـ چغتایچه هم تاتارچه ـ بخت دیگان سوز.

آلورغه بویورا؛ اول کشیگه بوکولمه‌ك اوچون، اوزی تله‌کان چیکلی آقچه بیررگه سوز قویا.

خادم‌لر بو بختلی کشی یانینه کروب، کولمه‌گن صالدروب آلورغه تلیلر، لکن اول کشی شوندی یارلی بولا، که آنك بر کولمه‌گی ده بولمی.

II

بوری هم کشی .

بر بوریفی آوچیلار قوغـانغه ، اول طوب طوغری چیباغاچ هم قاپچق طوطوب ، اندردن قایتوچی بر کشیگه طابا کیله باشلی .

بوری کشیگه ئه‌یته :

ـ کشی ، سین میفی یه‌شر ، میفی آوچیلر قووا بیت .

کشی، بوریفی ژه‌لله‌گانگه کوره، آنی قاپچغیله‌یه‌شره‌ده، جیلـکه‌سینه کونه‌روب کیته .

آوچیلر کشی یانفه بیقوب ، صوریلر :

ـ کورمه‌دکمی بوریفی؟

ـ یوق ، کورمه‌دم ـ دی .

آوچیلر کیته‌لر ، بوری قاپچقدن چغاده ، کشیگه ارعقلا، آنی آشارغه تلی . کشی ئه‌یته :

ـ ای بوری: سیفده اویات یوق، مین‌سینی آوچیلردن صاقلاب قالدم ، ئه‌سین میفی آشارغه تلیسڭ .

ـ ئلـکـگی ایکمه‌ك طرزنی ایسده طوتمیلر ـ دی ،بوری .

- یوق، بیك ایسه‌ن طوتالر. کمه‌نگنه صورامابارده: ایسه‌ن طوتالر - دیبورلر.

- ئه‌یسه‌ده ئه‌لی یول بوینچه باریق. کم اوّلی اوچراسه شوکاردن صورارمز: ئلکگی ایکمه‌ك طوزنی ایسه‌ن طوتالرمی، اونوتالرمی؟ - اگر: ایسه‌ده طوتالر - دیسه، مین سینی بیبه‌رم، اونوتالر دیسه - آشیم.

بولار یول بویینه کیته‌لر.

بارا طورغاچ، بولارغه، صوقرا یغان بر قارت بیبه اوچری. کشی بیبه‌دن صورری:

- ئه‌یت ئه‌لی، بیبه، ئلکگی ایکمه‌ك طوزنی ایسه‌ده طوتالرمی، اونوتالرمی؟

بیبه تفصیل بیره:

- منه نیچك، دی: مین اوزمنك ابیه‌مده ۱۲ یل طوردم، ۱۲ طای طودردم. هر وقتده بیر سوردم: یوك طاشودم؛ ئه‌اوتکان یل صوقرایه‌م‌ده، میکّا هر وقتده یارغچده اشله‌رگه طوغری کیله‌دی. بر کون، حالم بتوب، کوچه‌ن طایغانغه کوره، مین ته‌گه‌رمه‌چ اوستینه یغلدم. شوندن صوك خواجه‌لر مینی بیك قاطی قیقاب طاشلادیلر.

بوری کشیگه ئەیته :

ـ کشی ، کورەسگەی ، ـ ئلـکگی ایکمەك طوزنی ایسده طوتمیلر بیت .

ـ طوقتا ئەلی ، طاغن برەودن صورارمز .

یراغراق کیتەلر . بولارغه ، آرته صانن ئوسترەب یوری طورغان ، بر قارت ات اوچری .

کشی صوراو بیره :

ـ ات، ئەیت ئەلی ـ ئلـکگی ایکمەك طوزنی ایسده طوتالرمی ، ئەلله اونوتالرمی ؟

ـ منه نیچك ، دی‌ات : مین خواجەمده ١٥ یل طوردم . آنلك ئوین صاقلادم، جاو (دشمان) لرعه ئوردم ، تشلەدم ؛ منه ایندی حاضرمین قارتایوب ، تشلرم توشوب بتکاچ ، میلی یورطلرندن قودیلر . ییتمەسه تەرته بلەن صرغوب آرت صانمنی ایمگەتدیلر .

بوری ئەیته :

ـ ایشتەسگەی ، کشی ؟ ـ بو نرسه سویلی !

ـ طوقتا ئەلی ، اوچونچیدن دخی صورارمز .

ئوچەرلەگان ئوزلمی ـ دیلر بیت .

بولارغه تولـکی اوچری .

کشی موکارغه ده بر صوراو بیره :

- ئه‌یت ئه‌لی، تولکی دوست، - ئلکگی ایکمه‌لرطوزنی اونوتالرمی، ایسه‌ه طوتالرمی؟

- آنی بلو سیکا نیگه کیره‌لا؟ - دی تولکی.

- منه نرسه : بوریننی آوچیلر قووب کیله‌لر ایدی‌ده، اول میندن بره‌ر اورنغه قاچرونی اوتندی. مین آنی قاپچقمه یه‌شردم. ئه اول حاضر مینی آشارغه تلی.

تولکی ئه‌یته :

- ممکن‌می صوڭ شوشی بوربنڭ شول کچکنه قاپچقغه صیبووی؟! اگر مین آنڭ صیغانن کورگان بولسام - حکم ایته‌ر ایدم.

- بوتونله‌ی صیدی. تله‌سه‌ڭ بورینڭ اوزندن صورا.

بوری :

- درست! - دی.

تولکی ئه‌یته :

- شولاین شولاید‌رده، لکن‌مین، کورمیچه، اوشانا آلمیم. یه، درست بولسه، قاپچقغه کروب کورسه‌ت.

بوری، قاپچققه باشن طغاده.

- منه شولای - دی .

- سین بوتونله‌ی کر، یوقسه مین کوره آلمیم.

بوری قابچققه کره .

تولکی کشیگه ئه‌یته :

- به‌یله حاضر قاپچقنی.

کشی به‌یلی.

- منه‌حاضر کورسه‌ت ئه‌لی، کشی، سبن اندر تاباغنده نیچگره‌ك ایگن طوقماقلیسك ایکان.

کشی، شادلانا، شادلانا، بوریئی قیئی. بوری ئوله. شوندن صونك کشی، تولکیگه قاراب:

- قارا ئه‌لی ، تولکی دوست ، منه مین اندر تاباغنده نیچك ایگن طوقماقلیم - دییه‌ده، تولکینك باشینه چیباغاچ بلەن بر ایکینی طومورا . ئه‌ئوزی:

- تلکگی ایکمه‌ك طوزنی ایسده طوتمیلر - دی.

III

آرسلان، بوری، تولکی.

بر آرسلان، قارتایغاچ ، تاو تیشگنده‌گنه یاتا باشلی. پادشاهلر ینك حالن بلورگه ، تولکیدن باشقه، هر تورلی کییوکلر کیله‌لر، تولکی کیلمی.

بوری، بو حالنی فرصت بلوب ، پادشاهغه تولکینك ئوستوندن طورا باشلی:

- اول ،- سینی نیگه‌ده سانامی ، ایچمامه، برگنه مرتبه بولسه‌ده، کیلوب حالگنی‌ده بامی - دی.

تولکی، بورینك بو سوزن ایشته‌ده ، آرسلان یانینه کیله. اوزی ایسه‌بلی:

« طوقتا ئه‌لی ، بوریکه‌ی ، مین سینی ئویره‌تورمن » آرسلان تولکیگه آچولانا . تولکی ئه‌یته:

- ئونترگانچه، برگنه سوز ئه‌یتوب قالورغه رخصت بیر ئه‌لی، مینم بو وقتقه قدر حالگنی بلورگه کیلمه‌ومنك سببی - مین سیگا دارو ئزله‌ب، بوتون دنیانی گیزدم. حاضر ایسه دارونی تابوب کیلدم.

ـ نیندی دارو ؟ ـ دی آرسلان.

ـ منه نینندی : تری بورینی طوناب ، آنلق جلی تیرسن کیبەرگەیر.

آرسلان، کوزن طوزدروب، بورینی اوزگەلەب تاشلی. تولکی، بوریگە قاراب کولەده، ئەیتە :

ـ شولای، طوغانقای، اوصاللق بلەن آلدروب بولەی شول !

١٧

پادشاهنڭ یاڭا کییمی.

بر پادشاهنڭ تورلی تورلی یاڭا کییملرده بیك اخلاصی بولغانغه، اول اوبن گل شول تیره‌ده‌گنه یورته ایدی.

بر وقت موڭارغه ایکی تگوچی کیلوب:

- بر سیڭا هیچ کمده بولماغان یاڭا مودا ایله‌ن کییم تگوب بیره‌مز، لکن اول کییمنی آڭسز هم اوز درجه‌سینه یارامی طورغان کشیلر کورمه‌سلر، اما عقللی کشیلر کورورلر، آڭسزلر ایسه کییم ایله رەت‌دن طورسالرده کوره آلماسلر - دییه‌لر.

بادشاه، موڭارغه بیك شادلانادە، تگوچیلرنی اوزینڭ بر یاخشی ئوییئه اورنلاشدروب، آلارغه، تگەر ئوچون، ماده‌لر: بارخاتلر، یەکلر، آلطونلر، کموشلر، تاغی ئه‌له نرسه‌لر بیره. بردر آطنا ئوتکاچ، پادشاه تگوچیلر یانیئه، یاڭا کییم ئولگرگانمی ایکانون بلورا ئوچون، اوزینڭ وزیرن بیبه‌ره وزیر، کیله‌ده، صوری.

تگوچیلر - ئولگرگان - دییوب، وزیرگه بر بوش اورن کورسه‌نه‌لر. وزیر: آڭسز هم اوز درجه‌لرینه یارامی طورغان کشیلرنڭ بو کییمی کورمه‌ولرن بلگانگه، کورمه‌سه‌ده

کورگان بولوب، کییمنی ماقطی باشلی.

پادشاه یاڭا کییمنی اوزیـه کیتورورگه قوشا. تگوچیلر کیتورگان بولوب ، آڭا ده بر بوش اورننی کورسه‌ته‌لر . پادشاه ، گرچه کورمه‌سه ده ، کورگانگه صالوشا .

اول ، اوزینڭ کییمن صالدروب ، یاڭا کییم نی کیگرورگه قوشا .

پادشاه یاڭا کییمنی کییوب ، شهرگه چققاچ ، همه خلق پادشاهنڭ اوستنده بر نیندی‌ده کییم بوقلغن کوره‌لر . اما هر قایوسی، کییمنی‌ده کورمیبز- دیبورگه‌قورقالر. چونکه آلارده- آڭسز کشی بز کییمنی کورمی- دیگاننی ایشتکانلر. بولارنڭ هر قایوسی « بوکییمنی مینگنه کورمیم ، باشقه‌لر بارده کوره طورغانلردر » دیب اویلیلر .

شولای ایتوب ، پادشاه شهر بوینده یوری ، خلق ده یاڭا کییمنی ماقطیلر .

شول وقتده، کینه‌تدن‌نگنه، بر تیلیره‌ك كشی، پادشاهنی کوره‌ده ، قچقرورغه طوطونا :

ـ قاراڭز ، قاراڭز ! ! پادشاه شهرده یالانغاچ یوری !

پادشاه ئوزینڭ ئوستینه قاراب ، کییمی بولماغاننن کوره‌ده بیك اویالا .

٧

سیکرو.

برکاراب، دنیانی ئەیلەنوب یوروب ، قایتورغە یولغە چققان ایدی .

کون بیلك هیبت بولغانغە ، همە خلق کاراب نلڭ پالوباسندە ایدیلر.

کارابنلڭ ایلڭ اورتاسندەغنە بر مایمول ، بولچیلرنی ئورنی-ئورنی مەتەلچلك اوینی ایدی . اول ئەیلەنە، سیکرە، کولکی قیلانشلریاصی، خلقنی ئورتی وئەللەنیلر قیلنوب بتە ایدی .

شولای اوینی طورغاچ ، مایمول کاپیتاننڭ ١٢یەشلك بالاسینە سیکردیدە، اشلەپەسون آلوب، اوز باشینە کیدی. هم تیزگنە کاراننڭ باشینە ئورمەلەبدە کیتدی .

موکاردن همە خلق کولدی . اما کاپیتان اوغلی ، اشلەپەسز قالغانغە کولەرگەدە ، جلارغەدە بلمیچە طورا ایدی .

مایمول ماشتلڭ برنچی قوراسینە منوب اوطوردی دە ، اشلەپەنی صالوب، تشلری بلەن یرتقالارغە طوطوندی . اول ، گویە، کاپیتان اوغلن ئورتی ایدی .

مالای آثار تجقرا هم آچولانا باشلادی . اما مایمول، مالاینلڭ آچولانوون کورگاچ، طاغی‌ده اوصاللانوب اشله‌په‌نی یرتقالارغه طوطوندی .

بووقتده ماتروسلر (کاراب خادملری) بیك تجقروب کولگانگه، مالای قرارندی، بوٌرتندی‌ده، کیمه‌لرن صالوب، طوغری مایمول یانینه منوب کیتدی .

اول‌بر مینوتده، جب بوینچه، مایمول اوطورغان ییرگه یتوب، اشله‌په‌نی آلام‌دیگان‌ایدی، مایمول‌طاغی یوغاربراق ئورمه‌له‌گانگه، بولمیچه قالدی .

– یوق، میندن قاچا آلماسلڭ ـ دی ، مالای . ئه اوزی مایمول آرطندن منوب ده کیتدی .

مایمول‌ه‌ونی کورگاچ، طاغی‌یوغاربراق‌مندی. مالای‌ده قالشمی ، اول‌ده مایمول آرطندن ئورمه‌لی .

شولای ایتوب، مایمول بله‌ن مالای برمینوت‌نلڭ اچنده ماشنلڭ ایلڭ یوغاریسینه منوب ییتدیلر.

مایمول، اشنلڭ بولای ایکانن کورگاچ، آرطقی‌قولی(*) ایله جبکه طوطونوب اشله‌په‌نی یوغارغی قورانلڭ ایلڭ اوچینه ئلوب قویدی. ئه‌اوزی‌ماشنلڭ تویه‌سینه منوب اوطوردی‌ده، مالایغه، ایله‌مسز تشلرن کورسه‌ته باشلادی .

(*) مایمولنلڭ قولی دورت.

ماشدن اشله‌یه ئلنگان قوراغه قدر ایکی گز (آرشین) لر قدر بولدقدن، جبدن قوللرنی ییبه‌رمیچه آنك ییته‌رلك توگل ایدی.

مالای تمام یارصیدی. اول، ماشنی، قولندن ییبه‌ردی ده، اشله‌یه ئلنگان قوراغه طوطوندی.

موگار قدر پالوباده‌غی کشیلر مایول ایله کاپیتان اوغلینك بولای قیلنولرندن کوله‌لر ایدی، اما مالاینك، قولندن ماشنی ییبه‌روب، اشله‌یه ئلنگان قوراغه طوطونوون کورگاچ، یولچیلر، قورقولرندن، تمام ئولدیلر.

مالای. اگر قولن قورادن ییبه‌رسه، شول وقتدوق پالوباغه توشوب هلاك بولاچق ایدی، اگر قولن ییبه‌رمیچه، اشله‌یه یانینه قدر بارا آلسه، آرطقه طابان بورلوب قایتووی بیك مشكل بولاچق ایدی.

همه‌ماق، بی بولاچغن کونوب، کوزلرن گل‌ملایده‌غنه طوتا باشلادیلر.

شول آراده، کیله‌تدنگنه، ملق آراسندبر کشی اوخلدادی. مالای، بو اوملداونی ایشتوب، توبه‌نگه صابا قارادی ده، بایقالا باشلادی. دیمك آنك مای بتکان، ماضر یغلورغه‌طورا.

شول وقتده بولمه‌دن، آنچارلاقلر آتارغه دیب ملطق طوطوب، مالاینك آتاسی کاپیتان چقدی. اول، ماش باشنده وغلن کورگاچ، نچقرا باشلادی:

ـ صوغه ! ! حاضر صوغه سیکر ! ! آتام ! !

مالای چایقالا ، اما هیچ نرسه آ ئگلامی کبك ایدی.

ـ سیکر ! یوقسه آتام ! بر ، ایکی . . . .

آناسینڭ « ئوچ ! » دیبوب قچقرووی بولدی، مالای ده شول وقتدوق باشن توبه‌ن تابایونه‌لدردی ده، صوغه سیکردی.

دینگز دولقنلری مالاینڭ گه‌وده‌سن قابلارغه‌ده ئولگرمه‌دیلر، تیزوك ۲۰ دانه بیك تازاغنه یه‌ش ماتروسلر دینگزگه سیکروب توشدیلرده، ٤٠ سیکوند وقت ئوتکانچه ، مالاینڭ گه‌وده‌سون آلوب، کارابقه کرتدیلر .

بر نیچه میتوتدن صوڭ مالاینڭ آوزندن ، بورنندن صولر آقدی هم اول صولو آلورغه‌ده باشلادی.

کاپیتان مونی کورگاچ ، ئوزن ئه‌اله نرسه عذابلاغان کبی، بیك قاطی قچقردی ده، جلاغانن کشی کورمه‌سون ئوچون، بولمه‌سینه کروب کیتدی.

VI

نەزك جبلر

برەو بر خاتونغه بيك نەزك جبلر ئرلەرگه قوشقان. خاتون ئرلەب بتورگان. لـكن تگى كشى مونى ياراتمى:

– بولار نەزك توگللر، ميڭا مونلن‌دە نەزكلر كيرەك – دى.

خاتون:

– بوجبلر سيڭا قالونراق بولسەلر، مينم نەزك جبلرم‌دە بار – دييوب، بر بوش اورن كورسەته. تگى كشى:

– مونده نيندى جب بولسون، مين هيچ نرسه كورميم – دى.

خاتون ئەيته:

– بو جبلرنى مين اوزمده كورميم، چونكه بو جبلر شوندى نەزكلردر، كه بولارنى عادى كوز بلەنگنه كورو ممكن توگل.

تيلى موڭار بيك شادلانا. هم تاغى ئەللە نى قدر شوندى «جب» لر ئرلەرگه قوشا وبيك كوب آقچەدە بيرە.

VII

آرسلان، آیو هم تولکی.

آرسلان بله‌ن آیو، قایاندر، بیک کوب ایت تابالر. لیکن ایکیسی ده اوزلرینه کوبره‌ك ئله‌کتررو اوچون برن بری قساباشلی. شولای ایتوب، بولار آراسنده صوغش کیتده. بولار صوغشوب، آرالر وحالدن تایوب، ایکیسی ده یاتالر.

تولکی بو وقتنی فرصت بلوب، ایتنی کوته‌ره‌ده، صدرا.

صوك.

قریهٔ کیزله‌و. اوکتابر ۲٤، ۱۹۱۲ سنه.

«بالالار باقچه‌سی» اسمنده نوبه‌ده‌گی کتابلار نشر ایتلدی :

تو نله (بیك قزق، واوقورغه کوڭللی حکایه) ۱۵ ق

شایان فهیم (رسملی غایت کولکی) ۱۵ »

آلتون بالق (پوشکین اثرندن ترجمه) ۱۵ »

بر کونلك خلیفه (رسملی حکایه) ۱۵ »

اوقو گولی | عبدالرشید رمضانف ۵ »

دردلی اوقو (شعر) | ۵ »

ئوره‌ك (یورط خرابه‌سندن) ۵ »

اوقو چه‌چه‌گی (شعر) عبدالرشید رمضانف ۵ »

ئه‌بیم حکایه‌لری (اوچ تورلی قزقلی حکایه‌لر) ۷ »

بر بالانڭ کونلك دفتری ۱ } ن. دوماوی ۵ »

" " " ۲ } اثری ۵ »

زندانچی قز ۵ »

شایان فاطمه (رسملی) ۵ »

اورمانده (رسملی) ٦ »

زلزله حکایه‌سی قیام الدین یولداشف ٦ »

طالستوی بابای حکایه‌لری ۵ »

آنا آرسلان ۸ »

بخدلی آنا (نظم) ٤ »

مراجعت اوچون آدرس: Казань, Уфа, Оренбургъ, Бр. Каримовымъ.